

VRIJEDNOSTI KAO RIZIČNI I ZAŠTITNI ČIMBENICI SOCIJALIZACIJE MLADIH¹

Renata Franc – Ines Sučić – Vlado Šakić*

UDK 316.64-053.6(497.5)

Pregledni članak

Primljeno 12/2008

Sažetak *U radu se, na temelju podataka o vrijednostima mladih, prikupljenima 1998.² te 2006. godine³, govori o hijerarhiji vrijednosti mladih, povezanosti vrijednosnih orijentacija sa stavovima i ponašanjima mladih te opravdanosti pristupanja vrijednostima i vrijednosnim orijentacijama kao zaštitnim i rizičnim čimbenicima socijalizacije mladih. Podatci o važnosti vrijednosti pokazuju da mladi u obje godine u prosjeku najveću važnost pridaju samoaktualizacijskoj vrijednosnoj orijentaciji, potom konvencionalnoj, a relativno najmanje hedonističkoj orijentaciji, iako sve tri procjenjuju važnima. Na temelju utvrđenih povezanosti vrijednosnih orijentacija sa stavovima i ponašanjima mladih zaključuje se da je opravdano razumijevanje vrijednosti kao zaštitnih i rizičnih čimbenika socijalizacije. Pritom se, u kontekstu razmatranih stavova i ponašanja, konvencionalna orijentacija, i dijelom samoostvarujuća, mogu smatrati zaštitnim čimbenicima, a hedonistička orijentacija rizičnim čimbenikom razvoja mladih.*

Ključne riječi: *rizični čimbenici socijalizacije, zaštitni čimbenici socijalizacije, samoostvarujuća vrijednosna orijentacija, konvencionalna orijentacija, hedonistička orijentacija, zlouporaba sredstava ovisnosti, delinkvencija, čimbenici uspjeha u životu, socijalna odgovornost.*

¹ Rad je realiziran u okviru znanstvenoga projekta »Društveni stavovi i međugrupni odnosi u hrvatskom društvu«, koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

* Dr. sc. Renata Franc, mr. sc. Ines Sučić, prof. dr. sc. Vlado Šakić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Marulićev trg 19/1, 10000 Zagreb, Hrvatska.

² R. FRANC, V. ŠAKIĆ, I. IVIČIĆ, Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima, u: *Društvena istraživanja* 11 (2002.) 2-3, str. 215.-238.

³ I. IVIČIĆ, R. FRANC, V. ŠAKIĆ, *Stability and change in value priorities among Croatian adolescents. Xth European Congress of Psychology*, Union of psychologists Associations of the Czech Republic, ECP 2007. Abstracts. (Ed.) J. Kotrolova, Prag, 2007.

Vrijednosti su predmet interesa mnogih društvenih i humanističkih znanosti, osobito filozofije, teologije, sociologije i antropologije, pri čemu se u psihologiji istražuju tek od druge polovice dvadesetoga stoljeća. Iako se same definicije vrijednosti kao i pristupi njihovu izučavanju u različitim disciplinama i znanostima donekle razlikuju, može se reći da je i filozofskom, i sociološkom, i psihološkom pristupu zajedničko razumijevanje vrjednota kao temeljnih i stabilnih ljudskih vjerovanja koja ih usmjeravaju prema »višim« ili »nižim«, »važnijim« ili »manje važnim«, »boljim« ili »lošijim«, »poželjnijim« ili »nepoželjnim« ciljevima u životu. Tako vrijednosti možemo definirati kao poželjne ciljeve koji služe kao vodeća načela u životu, pri čemu se razlikuju po važnosti. Psiholozi Schwartz i Bilsky kao zajednička obilježja koja se u različitim pristupima pripisuju vrijednostima izdvajaju da su vrijednosti koncepti ili vjerovanja; odnose se na poželjna krajnja stanja ili ponašanja; nadilaze specifične situacije; razlikuju se po relativnoj važnosti⁴. Zanimljivost vrijednosti proizlazi i otuda što se smatra da nastaju kao rezultat socijalizacije, da su pod utjecajem individualnoga iskustva te društvenih i kulturnih čimbenika te da na individualnoj razini bitno utječu na stavove i ponašanja.⁵

U ovom tekstu ćemo, na osnovi dosadašnjih istraživanja, pokušati dati odgovore na sljedeća pitanja:

- Koji su vrijednosni prioriteti mladih i mijenjaju li se tijekom godina?
- Je su li vrijednosti povezane sa stavovima i ponašanjima mladih, te mogu li se smatrati rizičnim ili zaštitnim čimbenicima razvoja mladih?

1. Koji su vrijednosni prioriteti mladih i mijenjaju li se vrijednosti mladih tijekom godina?

Ispitivanjima vrijednosti često se nastoji odgovoriti na pitanje koje vrijednosti ili vrijednosne orijentacije su karakteristične za određenu populaciju u određenom vremenu. U ovom su kontekstu naročito česta ispitivanja vrijednosti mladih. Naime, doba adolescencije smatra se ključnim za razvoj vrijednosti. Takvo naglašavanje razdoblja adolescencije proizlazi iz postavke da su mnogi mladi u procesu kristaliziranja identiteta, odnosno samo-određenja te se pretpo-

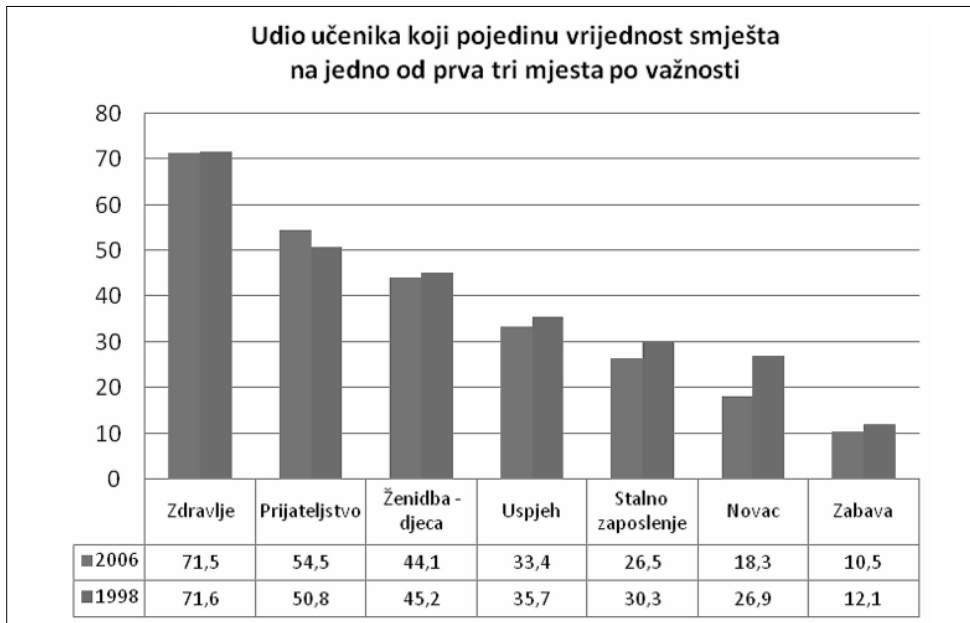
⁴ S. H. SCHWARTZ, W. BILSKY, Toward a Theory of the universal content and structure of values, extension and cross-cultural replications, *Journal of Personality and Social Psychology* 58 (1990.), str. 878.-891.; W. BILSKY, S. H. SCHWARTZ, Values and personality, *European Journal of Personality* 8 (1994.), str. 163.-181.

⁵ M. ROKEACH, *The nature of human values*, Free Press, New York, 1973.

stavlja i naročita zainteresiranost adolescenta za vrijednosti. Ujedno, vrijednosti mladih mogu odražavati smjer u kojem se mijenja određena kultura ili društvo, te su i stoga posebno zanimljivi istraživačima.

U ispitivanjima Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, koja su provedena na hrvatskim srednjoškolicima 1998.⁶ i 2006.⁷ godine vrijednosti mladih utvrđene su na dva načina. U prvom slučaju srednjoškolci su sedam ponuđenih pojedinačnih vrijednosti trebali rangirati po važnosti od najvažnije do najmanje važne. U obje godine utvrđeno je da hrvatski srednjoškolci u prosjeku od sedam ponuđenih vrijednosti najvažnijom smatraju »zdravlje«, zatim »prijateljstvo« te »ženidbu (udaju) i imanje djece«. Vrijednosti koje su zauzimale srednji položaj u utvrđenoj hijerarhiji bile su »uspjeh u karijeri« i »stalan posao«, dok su mladi najmanje važnim obje godine smatrali »novac« te »razonodu«. Na slici 1. 1. prikazani su podaci o udjelu učenika koji su u dva ispitivanja svaku od vrijednosti stavili na jedno od prva tri mjesta u zadatku rangiranja vrijednosti.

Slika 1.1.

Izvor: Franc, Šakić i Ivičić, 2002.; Ivičić, Franc i Šakić, 2007.

⁶ R. FRANC, V. ŠAKIĆ, I. IVIČIĆ, *nav. djelo*, str. 215.-238.

⁷ I. IVIČIĆ, R. FRANC, V. ŠAKIĆ, *nav. djelo*.

Navedeni podatci ukazuju da je udio srednjoškolaca, koji pojedinu vrijednost ocjenjuje kao jednu od tri najvažnije, podjednak u obje godine (utvrđene male razlike u postotcima između dva ispitivanja nisu veće od očekivanih pogrešaka vezanih uz zaključivanje na temelju korištenih uzoraka). Ujedno, uz ogradu vezanu uz ovisnost nalaza u utvrđenom rangu vrijednosti o tome koje su sve pojedinačne vrijednosti sudionicima ponuđene za rangiranje po važnosti, može se reći da su navedeni nalazi sukladni onima utvrđenim i u drugim hrvatskim istraživanjima. Primjerice pojavljivanje vrijednost »zdravlja« kao prve u hijerarhiji vrijednosti nalaz je i ostalih istraživanja koja su uključivala tu vrijednost⁸.

Drugi način utvrđivanja vrijednosti mladih temeljio se na procjenjivanju važnosti 18 pojedinačnih vrijednosti (npr. »voljeti nekoga i biti voljen«, »biti ugledan i uvažen u društvu«). Tako je utvrđeno da mladi u obje godine relativno najveću važnost pridaju vrijednostima »voljeti nekoga i biti voljen« te »živjeti skladno u krugu svoje obitelji i prijatelja«. Relativno najmanju važnost srednjoškolci su pridavali vrijednostima »imati moć i mogućnost utjecaja na druge ljude«, »živjeti u skladu svoje vjere«. Pojedinačne vrijednosti »novac«, »moć nad drugim ljudima« i »vjera« i u ranijim su ispitivanjima mladih utvrđene kao najmanje važne vrijednosti, dok se općenito privatnost, odnosno vrijednost »živjeti mirno u krugu prijatelja i obitelji«, izdvajala kao vrijednost koju najveći udio mladih procjenjuje jako važnom (Radin, 1998.; Radin, 1991., prema Ilišin, 1999.). Primjerice u istraživanju iz 1988. godine⁹ vrijednost »živjeti u skladu s učenjem svoje vjere« pojavljivala se kao vrijednost na devetom mjestu po važnosti u hijerarhiji od 11 vrijednosti (ispred vlasti i nacionalnosti), da bi u prema podacima prikupljenima deset godina kasnije¹⁰ ista vrijednost bila predzadnja po važnosti u hijerarhiji 18 pojedinačnih vrijednosti. Na temelju takvih nalaza Franc, Šakić i Ivičić¹¹ zaključuju da usporedba s nalazima dotadašnjih istraži-

⁸ B. ČULIG, N. FANUKO, V. JERBIĆ, *Vrijednosti i vrijednosne orijentacije mladih. Rezultati istraživanja provedenog u SR Hrvatskoj 1981. godine*, Zagreb, Centar društvenih djelatnosti Saveza Socijalističke omladine Hrvatske, 1982.; M. AJDUKOVIĆ, *Vrijednosne orijentacije maloljetnih delinkvenata*, Zagreb, Narodne novine i Pravni fakultet u Zagrebu, 1989.; V. B. MANDARIĆ, *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Katolički bogoslovni fakultet, 2000.

⁹ F. RADIN, Hijerarhije i strukture društvenih vrijednosti, u: N. FANUKO, V. ILIŠIN, D. MARINOVIĆ, V. OBRADOVIĆ, M., OLIVERIA-ROCA, F. RADIN, I. RIMAC, H. ŠTIMAC, S. VRCAN, *Fragmenti omladine*, Zagreb, Radna zajednica RK SSOH i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, 1988., str. 99.-118.

¹⁰ R. FRANC, V. ŠAKIĆ, I. IVIČIĆ, *nav. djelo*, str. 215.-238.

¹¹ I. IVIČIĆ, R. FRANC, V. ŠAKIĆ, *nav. djelo*.

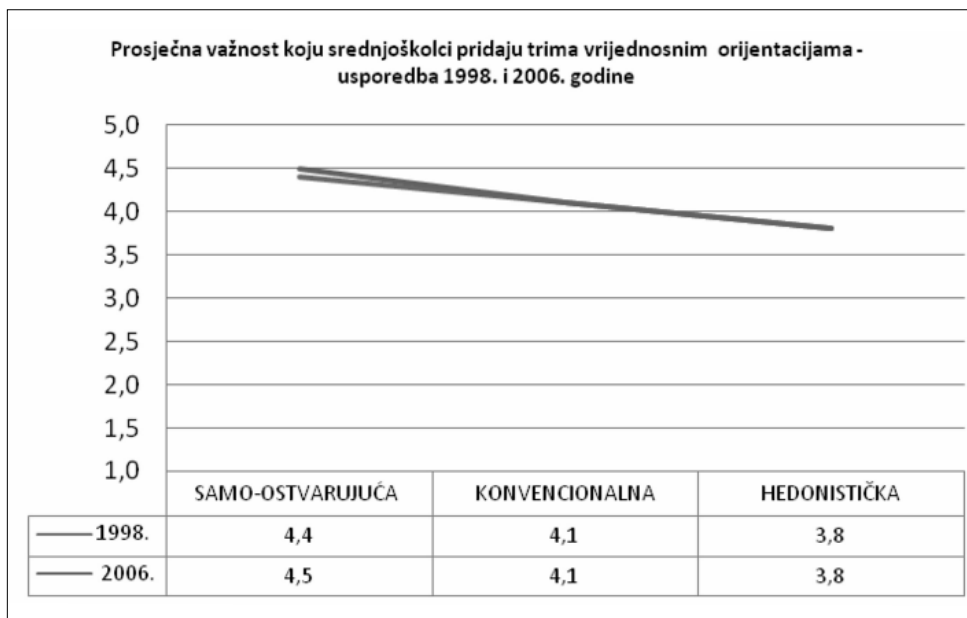
vanja¹² ne ukazuje na značajniju promjenu u hijerarhiji i važnosti vrijednosti mladih u Hrvatskoj.

O vrijednostima mladih, osim na temelju važnosti pojedinačnih vrijednosti, može se govoriti i na temelju vrijednosnih orijentacija (kao stabilnijih pokazatelja koji u sebi sažimlju veći broj pojedinačnih vrijednosti slične motivacijske osnove). Tako je u oba istraživanja utvrđeno da se korištenih 18 pojedinačnih vrijednosti grupira u tri vrijednosne orijentacije: **samoaktualizacijsku** ili samo-ostvarujuću (čine ju vrijednosti *voljeti nekoga i biti voljen; ostvariti bliske, prijateljske odnose s drugim ljudima; biti samostalan i neovisan u svojim odlukama u životu; raditi ono što voliš i što ti omogućuje da stvaraš nešto novo; raditi nešto gdje ćeš ostvariti svoje sposobnosti i interese*); **konvencionalna** ili tradicionalna (čine ju vrijednosti *živjeti skladno u krugu svoje obitelji i prijatelja; živjeti u skladu s učenjem svoje vjere; biti pošten i živjeti u skladu s svojim moralnim načelima; imati dobru naobrazbu i stjecati nova znanja; učiniti nešto za druge ljude, pomoći onima koji imaju problema; postići nešto po čemu ćeš dati vrijedan doprinos društvu*) te **utilitarno-hedonističku orijentaciju** (*dobro zarađivati i imati visoki životni standard; živjeti stabilno, udobno, bez većih trzavica; doživjeti mnoga uzbuđenja; razonoditi se i zabavljati po volji; imati lagodan život i nenaporan posao; biti ugledan i uvažen u društvu; imati moć i mogućnost utjecaja na druge ljude*). U oba je istraživanja utvrđeno da je među hrvatskim srednjoškolicima relativno najzastupljenija *samoaktualizacijska* vrijednosna orijentacija, potom *konvencionalna*, a relativna najmanje *utilitarno-hedonistička orijentacija*, iako su sve tri vrijednosne orijentacije u prosjeku procijenjene važnima. Sukladno ranije iznesenom zaključku iz 2001. godine i izravna usporedba prosječnih procjena važnosti tri vrijednosne orijentacije prikazana na Slici 2, također upućuje na zaključak da u razdoblju od 1998. godine do 2006. nije došlo do značajnih promjena u vrijednostima mladih.

Pitanje je i što određuje relativan položaj određene vrijednosti u hijerarhiji, odnosno konkretne vrijednosne prioritete. Već je rečeno da se za vrijednosti pretpostavlja da nastaju kao rezultat socijalizacije te da su pod utjecajem individualnoga iskustva, društvenih i kulturnih čimbenika. Pritom se pretpostavlja da velike društvene promjene obično zahtijevaju i određenu promjenu vrijednosnih sustava u smjeru nastanka novih, za promijenjene okolnosti prihvatljivijih kriterija ponašanja. Do kakvih će konkretnih promjena doći u vrijednosnoj hije-

¹²B. ČULIG, N. FANUKO, V. JERBIĆ, *nav. djelo.*; F. RADIN, *nav. djelo.*, str. 99.-118.

Slika 2.

Izvor: Franc, Šakić i Ivičić, 2002.; Ivičić, Franc i Šakić, 2007.

rarhiji prema teoriji ovisi o prirodi tih društvenih promjena. Ujedno promjene u važnosti vrijednosti obično se smatraju dugotrajnim procesom, koji često traje i desetljećima (Schwartz i Bardi, 1997.), iako su moguće i relativno kratkotrajne promjene u vrijednostima uslijed nekih dramatičnih događaja ili brzih promjena u društvu. Primjerice, istraživanje vrijednosti adolescenata prije i za vrijeme Domovinskoga rata¹³ pokazalo je da je tijekom rata kod mladih došlo do porasta važnosti obiteljske sigurnosti, slobode i mudrosti u odnosu na predratno razdoblje, dok je istovremeno uzbudljiv život postao značajno manje važan. Slično tomu finska autorica Helve¹⁴ zaključuje da su tijekom razdoblja ekonomskoga rasta u 1980-ima vrijednosti povezane s materijalnom sigurnošću gubile na važnosti, dok je jačala važnost vrijednosti povezanih s ljudskim odnosima, osobnim razvojem i općenito kvalitetom života. Slična promjena registrirana je

¹³ Z. RABOTEG-ŠARIĆ, A. BRAJŠA-ŽGANEC, Sustav terminalnih vrednota adolescenata prije rata i u ratu, u: *Psychologia Croatica* (1995.) 1, str. 17.-26.

¹⁴ H. HELVE, Socialization of attitudes and values among young people in Finland, *YOUNG - Nordic Journal of Youth Research* 1 (1993.) (dostupno na <http://logic.itsc.cuhk.edu.hk/~b114299/young/1993-3/y933helv.htm>, 8. 12. 2008.)

i u ispitivanjima mladih u zemljama EU, pa tako prema podacima istraživanja Mladi Europljani (*Young Europeans*) materijalističke su vrijednosti prihvaćene manje 1987. godine nego 1982. godine¹⁵. Istraživanja eventualnih promjena u vrijednostima nakon intenzivnih ili traumatičnih događaja, isto tako potvrđuju i mogući relativno kratkotrajan efekt takvih događaja na vrijednosti. Primjerice Frink, Rose i Canty¹⁶ utvrdili su značajan porast u važnosti vrijednosti sigurnosti nakon terorističkoga bombaškog napada na Oklahomu u SAD-u. Verkasalo, Goodwin i Bezmenova¹⁷ utvrdili su da je nakon terorističkog napada na SAD, u rujnu 2001. godine, kod finske mladeži došlo do značajnoga porasta u važnosti vrijednosti sigurnosti, neposredno nakon napada, te manje važnosti vrijednosti poticaja, pri čemu se važnost vrijednosti sigurnosti relativno brzo vratila na razinu prije napada. Na temelju iznesenih nalaza o situacijskoj uvjetovanosti promjena vrijednosti, s obzirom na trenutnu opću ekonomsku situaciju ili krizu može se očekivati i veće pridavanje važnosti materijalnim vrijednostima i među mladima, kao i među ostalim skupinama stanovništva.

Dosadašnja istraživanja o vrijednostima mladih u Hrvatskoj omogućuju i odgovore na pitanje u kojoj se mjeri obilježja mladih (kao što su spol, dob, tip i trajanje školovanja, opći školski uspjeh ili materijalne prilike u obitelji) mogu smatrati izvorima razlika u važnosti koja se pridaje pojedinim vrijednosnim orijentacijama. Tako su nalazi istraživanja iz 1998. godine¹⁸, sukladno dotadašnjima, pokazali da između individualnih obilježja mladih i njihovih vrijednosnih prioriteta postoji značajna, iako relativno slaba povezanost¹⁹ (Čulig, 1998.). Tako je utvrđeno da se razlike u individualnim obilježjima mogu smatrati odgovornima za tek do 10% varijacija u važnost koja se pridaje pojedinim vrijednosnim orijentacijama odnosno, kao što je zaključio ranije i Radin²⁰, mladi Hrvatske općenito su po svojim vrijednostima i vrijednosnim orijentacijama relativno homogena skupina. Ipak, u istraživanju iz 1998. godine²¹ utvrđeno je

¹⁵ Isto.

¹⁶ D. FRINK, G. ROSE, A. CANTY, The Effects of Values on Worries Associated With Acute Disaster: A Naturally Occurring Quasi-Experiment, *Journal of Applied Social Psychology* 34 (2004.) 1, str. 85.-107.

¹⁷ M. VERKASALO, R. GOODWIN, I. BEZMENOVA, Values Following a Major Terrorist Incident: Finnish Adolescent and Student Values Before and After September 11, *Journal of Applied Social Psychology* 36 (2006.) 1, str. 144.-160.

¹⁸ R. FRANC, V. ŠAKIĆ, I. IVIČIĆ, *nav. djelo*, str. 215.-238.

¹⁹ M. AJDUKOVIĆ, *nav. djelo*.

²⁰ F. RADIN, *nav. djelo*, str. 99.-118.

²¹ R. FRANC, V. ŠAKIĆ, I. IVIČIĆ, *nav. djelo*, str. 215.-238.

da su tradicionalne vrijednosti nešto važnije učenicama, polaznicima srednjih i stručnih škola i boljim učenicima, samoaktualizacijske vrijednosti važnije su učenicama, učenicima gimnazija, učenicima viših razreda, boljim učenicima, dok su utilitarne vrjednote važnije muškim učenicima, mlađim i onima koji imaju bolje materijalne prilike. Pritom treba naglasiti da se od svih analiziranih obilježja kao najznačajniji izvor razlika u važnosti vrijednosti pokazao spol, pri čemu su za učenice karakterističnije izraženija samaaktualizacijska i tradicionalna orijentacija, dok je za učenike karakterističnija utilitarno-hedonistička orijentacija.

2. Jesu li vrijednosti povezane sa stavovima i ponašanjima mladih, te mogu li se smatrati rizičnim ili zaštitnim čimbenicima razvoja mladih?

Proučavanje razvoja mladih općenito, a posebice nekih negativnih oblika ponašanja kao što su delinkvencija, nasilje ili zlouporaba droga, uobičajeno je kroz razmatranje rizičnih i zaštitnih čimbenika. Rizični su čimbenici oni koji povećavaju vjerojatnost takvih ponašanja, dok su zaštitni oni koji smanjuju potencijalno štetan utjecaj rizičnih čimbenika. Polazeći od takve podjele u već navedenom istraživanju²² provjerena je povezanost vrijednosnih orijentacija s određenim stavovima mladih (socijalna odgovornost te mišljenja o tome koji su čimbenici bitni za uspjeh u životu) i ponašanjima (obraci provođenja slobodnoga vremena, zlouporaba sredstava ovisnosti te različiti tipovi delinkventnoga ponašanja pri čemu su se sve mjere ponašanja temeljile na samoiskazu o ponašanju). Tako je utvrđeno da je kod mladih, kod kojih je izraženija socijalna odgovornost (mjerena slaganjem s tvrdnjama kao što su »svatko bi trebao posvetiti dio svoga vremena za dobrobit društva u kojem živi«), izraženija konvencionalna i samoostvarujuća orijentacija, a manje izražena hedonistička orijentacija. Slično tomu mladi, koji za uspjeh u životu važnijim smatraju unutarnje čimbenike uspjeha (npr. dobru naobrazba, ambicioznost, sposobnost i naporan rad), vjerojatnije će veću važnost pridavati samoostvarujućoj i konvencionalnoj orijentaciji, dok će mladih koji za uspjeh u životu veću važnost pridaju vanjskim čimbenicima uspjeha (npr. bogata obitelj, poznavanje pravih ljudi, političke veze) veću važnost pridavati hedonističkoj vrijednosnoj orijentaciji. Također hedonistička se orijentacija pokazala povezanom s nestrukturiranim

²² *Isto.*

i neorganiziranim provođenjem slobodnoga vremena. U pogledu zlorabe sredstava ovisnosti utvrđeno je da mladi koji veću važnost pridaju konvencionalnoj orijentaciji manje sudjeluju u zlorabi sredstava ovisnosti. Jasan obrazac povezanosti utvrđen je i u pogledu devijantnoga i antisocijalnog ponašanja učenika pri čemu je utvrđena pozitivna povezanost delinkventnog ponašanja s hedonističkom orijentacijom, a negativna s konvencionalnom i samoostvarujućom²³.

Kod govora o povezanosti vrijednosnih orijentacija, a pogotovo pojedinačnih vrijednosti s konkretnim ponašanjima, u pravilu utvrđene su mjere povezanosti relativno niske. Međutim, visina ovih povezanosti nije bitnije različita od visine povezanosti između primjerice pušenja i negativnih zdravstvenih posljedica, ili nasilja u medijima i agresivnosti²⁴.

Polazeći od razlikovanja zaštitnih i rizičnih čimbenika na temelju utvrđenih nalaza Franc, Šakić i Ivičić²⁵ zaključili su da se konvencionalna vrijednosna orijentacija u kontekstu analiziranih stavova, sukladno dotadašnjim istraživanjima, može smatrati socijalno-zaštitnim čimbenikom socijalizacije, odnosno čimbenikom koji je dosljedno pozitivno povezan sa stavovima i ponašanjima, koji se mogu smatrati poželjnim ishodima socijalizacije. Tako je veća zastupljenost konvencionalne orijentacije praćena većom važnošću unutarnjih čimbenika odgovornih za uspjeh u životu, većom socijalnom odgovornošću, zastupljenijim svrhovitim i strukturiranim stilom provođenja slobodnoga vremena, a manje rizičnim ponašanjima tipa ovisnosti. Pritom treba i upozoriti na to da takav status konvencionalne, ili slično nazvanih tradicionalnih ili konformističkih orijentacija, nije apsolutan nego vrijedi u kontekstu ovdje analiziranih stavova i ponašanja. Naime, iako se konvencionalne vrijednosti u pravilu pojavljuju kao zaštitni čimbenik u pogledu rizičnih ponašanja mladih, kao što su delinkvencija i zloraba sredstava ovisnosti, konvencionalne vrijednosne orijentacije pojavljuju se i kao povezane s većom autoritarnošću, predrasudama i isključivošću²⁶. Za hedonističku vrijednosnu orijentaciju se na temelju utvrđenih nalaza može reći da predstavlja rizičan čimbenik razvoja mladih. Naime, naglašenija hedoni-

²³ Isto.

²⁴ C. A. ANDERSON, B. J. BUSHMAN, Media violence and societal violence, *Science* 295 (2002.), str. 2377.-2378.

²⁵ R. FRANC, V. ŠAKIĆ, I. IVIČIĆ, *nav. djelo*, str. 215.-238.

²⁶ M. ULE, T. RENER, M. M. ČEPLAK, B. TIVADAR, *Socijalna ranjivost mladih*, Ministarstvo za školstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino in Založba ARISTEJ, Ljubljana, 2000.

stička orijentacija praćena je većom važnošću vanjskih ćimbenika uspjeha, zastupljenijim neorganiziranim stilom provođenja slobodnoga vremena te većom sklonošću rizićnim ponašanjima tipa ovisnosti. Nedavno istraćivanje s ućenicima arapskih i ųidovskih škola u Jeruzalemu²⁷ takoder je potvrdilo mogućnost smatranja vrijednosti zaštitnim ćimbenicima i za nasilje u školi. U istraćivanju provjeravana je mogućnost objašnjenja samoiskaza ućenika o nasilnomu ponašanju na temelju vaćnosti koja se pridaje vrijednostima moći, univerzalizma, konformizma i sigurnosti. Prema utvrćenim nalazima manje sudjelovanje u nasilju karakteristićnije je za mlade koji veću vaćnost pridaju vrijednostima univerzalizma, a ujedno manju vaćnost vrijednosti moći.

Za razliku od konvencionalne i hedonistićke orijentacije, za samoostvarujuću orijentaciju nisu utvrćene sasvim jednoznaćne povezanosti s analiziranim stavovima i ponašanjima. Naime, izraćenija samoostvarujuća orijentacija, slićno konvencionalnoj, povezana je s većom vaćnošću unutarnjih ćimbenika uspjeha, zastupljenijom socijalnom odgovornošću te organiziranim i svrhovitim provođenjem slobodnoga vremena. Međutim, samoostvarujuća orijentacija je istovremeno, slićno hedonistićkoj, praćena većom sklonošću rizićnim ponašanjima tipa ovisnosti te ćešćim neorganiziranim provođenjem slobodnoga vremena²⁸.

Dakle, kratki pregled nalaza o povezanosti vrijednosti i razlićitih stavova i ponašanja kao prvo potvrćuje vaćnost vrijednosti kao mogućih izvora i stavova i ponašanja. Ne manje vaćno potvrćuje i opravdanost razmatranja vrijednosti kao rizićnih i zaštitnih ćimbenika socijalizacije. Naime, vaćnost pojedinih vrijednosti ili vrijednosnih orijentacija u opisanim je istraćivanjima utvrćena u pogledu razlićitih stavova kao ųto su socijalna odgovornost, vaćnost unutarnjih i vanjskih ćimbenika za uspjeh u ųivotu i razlićitih ponašanja kao ųto su zlouporaba droga, delinkvencija, nasilje u školi.

Ovakvi nalazi za sobom povlaće i opravdanost preporuke o pokušajima utjecaja na mlade u smislu pridavanja veće vaćnosti onim vrijednostima za koje nalazi pokazuju da ih se moće smatrati zaštitnim ćimbenicima (vrijednosti univerzalizma, samoostvarujuće vrijednosti i tradicionalne vrijednosti) i ujedno manje vaćnosti vrijednostima koje smo uvjetno nazvali rizićnima (hedonizam, utilitarizam, moć i sl.). Međutim, kod svih pokušaja obrazovanja za vrijedno-

²⁷ A. KNAFO, E. DANIEL, M. KHOURY-KASSABRI, Values as Protective Factors Against Violent Behavior in Jewish and Arab High Schools in Israel, *Child Development* 79 (2008.), str. 652.-667.

²⁸ R. FRANC, V. ųAKIĆ, I. IVIĆIĆ, *nav. djelo*, str. 215.-238.

sti ili odgoja vrijednosti dobro se prisjetiti mišljenja Silcocka i Duncana²⁹ koji naglašavaju da su za uspješno usvajanje vrijednosti u okviru školskoga okruženja potrebni određeni uvjeti. Prema njihovu mišljenju optimalni uvjeti za integraciju vrijednosti u život učenika podrazumijevaju dobrovoljnu predanost učenika tim vrijednostima, vrijednosti koje se podučavaju trebaju voditi osobno promijenjenom odnosu između učenika i tema koje se obrađuju u nastavi te ako učenje vrijednosti predstavlja srž formalnog obrazovanja, tada treba postojati i dosljednost između onoga što se podučava ili uči i onoga koje se vrijednosti zastupaju i iskazuju konkretnim postupcima u samom društvu.

²⁹ P. SILCOCK, D. DUNCAN, Values Acquisition and Values Education: Some Proposals, *British Journal of Educational Studies* 49 (2001.), str. 242.-259.

VALUES AS RISK AND PROTECTIVE FACTORS OF SOCIALIZATION OF THE YOUTH

Renata Franc – Ines Sučić – Vlado Šakić*

Summary

The article, based on the statistics on young people's values collected in 1998 and 2002, depicts the hierarchy of young people's values, the correlation of value orientations with both attitudes and behavior of young people, and the justifiability of the approach to these values and value orientations as to protective and risk factors of socialization of the youth. The specifics on the importance of the values demonstrate that in both the above mentioned years young people, on an average, attached most importance to the self-actualization value orientation, then to the conventional one, while relatively least importance was given to the hedonistic orientation, although all the three orientations were considered as important. Based on the identified connections of the value orientations with the attitudes and behavior of young people, it can be concluded that the perception of the values as protective and risk factors of socialization is justified. In this manner, within the context of the considered attitudes and behaviors, the conventional orientation, and to a certain extent the self-realizing one, can be considered as protective factors, whereas the hedonistic orientation is regarded as the risk factor of the development of young people.

Key words: *risk factors of socialization, protective factors of socialization, self-realizing value orientation, conventional orientation, hedonistic orientation, drug abuse, delinquency, factors of success in life, social responsibility.*

* *Institute of Social Sciences IVO PILAR, Zagreb.*

Literatura:

1. AJDUKOVIĆ, M., *Vrijednosne orijentacije maloljetnih delinkvenata*, Zagreb, Narodne novine i Pravni fakultet u Zagrebu, 1989.
2. ANDERSON, C. A., BUSHMAN, B. J., Media violence and societal violence, u: *Science* 295, 2002. str. 2377.-2378.
3. BILSKY, W., SCHWARTZ, S. H., Values and personality, *European Journal of Personality* 8 (1994.), str. 163.-181.
4. ČULIG, B., *Vrijednosti i politički stavovi kao determinante ekoloških orijentacija*, Disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb, 1992.
5. ČULIG, B., FANUKO, N., JERBIĆ, V. (.), *Vrijednosti i vrijednosne orijentacije mladih. Rezultati istraživanja provedenog u SR Hrvatskoj 1981. godine*, Centar društvenih djelatnosti Saveza Socijalističke omladine Hrvatske, Zagreb, 1982.
6. FRANC, R., ŠAKIĆ, V., IVIČIĆ I., Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima, *Društvena istraživanja* 11 (2002.) 2-3, str. 215.-238.
7. FRINK, D., ROSE, G., CANTY, A., The Effects of Values on Worries Associated With Acute Disaster: A Naturally Occurring Quasi-Experiment, *Journal of Applied Social Psychology* 34 (2004.) 1, str. 85.-107.
8. HELVE, H. (1993). Socialization of attitudes and values among young people in Finland. *YOUNG - Nordic Journal of Youth Research*, 1. (dostupno na <http://logic.itsc.cuhk.edu.hk/~b114299/young/1993-3/y933helv.htm>, 8. 12. 2008.)
9. IVIČIĆ, I., FRANC, R. I ŠAKIĆ V., *Stability and change in value priorities among Croatian adolescents. Xth European Congress of Psychology*, ECP 2007. – Abstracts. (Ed.) J. Kotrolova, Union of psychologists Associations of the Czech Republic Prag, 2007.
10. KNAFO A., DANIEL, E., KHOURY-KASSABRI, M., Values as Protective Factors Against Violent Behavior in Jewish and Arab High Schools in Israel, *Child Development* 79 (2008.), str. 652.- 667.
11. MANDARIĆ, V. B., *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, 2000.
12. RABOTEG-ŠARIĆ, Z., BRAJŠA-ŽGANEC, A., Sustav terminalnih vrednota adolescenata prije rata i u ratu. *Psychologia Croatica*, 1 (1995)., str. 17.-26.
13. RADIN, F., Hijerarhije i strukture društvenih vrijednosti, u: N. Fanuko, V. Ilišin, D. Marinović, V. Obradović, M., Oliveria-Roca, F. Radin, I. Rimac, H. Štimac, S. Vrcan, *Fragmenti omladine*, Radna zajednica RK SSOH i Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1988., str. 99.-118.
14. ROKEACH, M., *The nature of human values*, Free Press, New York, 1973.

15. VERKASALO, M., GOODWIN, R., BEZMENOVA, I., Values Following a Major Terrorist Incident: Finnish Adolescent and Student Values Before and After September 11, *Journal of Applied Social Psychology* 36 (2006.) 1, str. 144.-160.
16. SILCOCK, P., DUNCAN, D., Values Acquisition and Values Education: Some Proposals. *British Journal of Educational Studies* 49 (2001.), str. 242.-259.
17. SCHWARTZ, S. H., BILSKY, W., Toward a Theory of the universal content and structure of values, extension and cross-cultural replications, *Journal of Personality and Social Psychology* 58 (1990.), str. 878.-891.
18. ULE, M., RENER, T., ČEPLAK, M. M., TIVADAR, B., *Socijalna ranjivost mladih*, Ministarstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino in Založba ARISTEJ, Ljubljana, 2000.